

FRUMOSUL ȘI URÂTUL ÎN ARTA PLASTICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA DIN PERIOADA SOVIETICĂ

THE BEAUTIFUL AND THE UGLY IN THE FINE ARTS OF REPUBLIC OF MOLDOVA OF
THE SOVIET PERIOD

VICTORIA ROCACIUC

doctor, Institutul Studiul Artelor,
Academia de Științe a Republicii Moldova

This article represents the continuation of the analysis of aesthetics of fine arts of the Republic of Moldova of the Soviet period, which the author started to investigate in the articles, published in the last materials of the analogous conference. The beautiful and the ugly are usually analysed in the complex. While studying this problem the author paid attention to the their specific peculiarity: in the Soviet period, category of beautiful had changed it's place with other aesthetic categories of the good and the Party spirit or the Party principle. The beautiful became the main category of the aesthetics of Soviet art and included other principal categoryes.

În ceea ce privește arta plastică sovietică, de mai mult timp se admite că, în fond, aceasta este o *artă ideologică* sau o *artă puternic ideologizată*. La prima vedere, argumentările par absolut inutile. Totuși, trebuie să precizăm că orice artă, și chiar orice perioadă istorică, are o ideologie proprie (noțiunea de ideologie, din franceză *idéologie*, reprezintă totalitatea ideilor și concepțiilor filosofice, morale, religioase etc., care reflectă într-o formă teoretică interesele și aspirațiile unor categorii într-o anumită epocă) [1, 470-471]. Arta sovietică nu face excepție în această privință. Pur și simplu, schimbările de ordin istoric și sociopolitic au determinat „revoluțiile” în cultură și, mai ales, în estetica artei din acele timpuri.

În cadrul conferințelor precedente am început analiza anumitelor categorii estetice de bază și starea

lor în cazul artei plastice sovietice moldovenești. Este curios, că anume categoria *frumosului* a fost utilizată cel mai puțin de către criticii de artă de atunci. În cazurile când se discutau lucrările artiștilor plastici moldoveni, mai des întâlnim noțiunile de *bine* sau *rău* (în sensul *bine* sau *rău* este concepută lucrarea anumită și ce este bun în ea etc.). Se poate concluziona că *binele* în estetica moldovenească sovietică a servit uneori drept sinonim al *frumosului*, iar *răul* al *urâtului*. Însă, suntem de părere că *binele* și *răul* au fost *categoriile estetice suplimentare* care uneori au luat locul dominant al *frumosului* și *urâtului* în estetica sovietică. Totodată, se considera important, cât este de aproape lucrarea analizată de *adevărul vieții*, sau de *adevărul și de realitățile sovietice socialiste acceptate de către oficialitățile de atunci*.

Se cunoaște că autorul faimoasei triade „adevăr, bine și frumos”, care întruchipează cele mai înalte valori umane, a fost Platon. *El a așezat frumosul la același nivel cu alte valori supreme, nu deasupra lor. Referirile la adevăr, bine și frumos sunt la Platon urmate îndeobște de fraza „și toate lucrurile asemănătoare”, aceasta dovedind că nu privea triada ca pe o sinteză completă. Fapt și mai important, în contextul de față, „frumos” avea înțelesul grecesc, care nu era în exclusivitate estetic. Triada lui Platon a fost adoptată de veacurile ulterioare, dar cu un mai mare accent pe valorile estetice decât intenționase el,* – a menționat Wladislaw Tatarkiewicz în lucrarea sa *Istoria esteticii* [2, 174.].

Frumosul (din latină *formosus*) este o categorie fundamentală a esteticii prin care se reflectă însușirea omului de a simți emoție în fața operelor de artă, a fenomenelor și obiectelor naturii etc. și care are ca izvor obiectiv dispoziția simetrică a părților obiectelor, îmbinarea specifică a culorilor, armonia sunetelor etc. [1, 401].

Frumosul în estetica sovietică trebuie înțeles drept partinic sau partinitate [3, 41-42.]. Fiindcă, *...Lenin a arătat că în noua artă sovietică partinitatea reprezintă calitatea ideatico-estetică superioară (în rusă высшее идеино-эстетическое качество, este vorba de noțiunea legată de arta militantă, arta ideologică) a artei și că ea este inseparabilă de lupta celei mai de frunte clase, cu destinul și cu năzuințele căreia cu certitudine și pe veci și-a legat soarta artistul plastic.* [4, 20] ... *problema scopului politic bine determinat a conștiinței de clasă, a clarității operei pentru popor, a măiestriei înalte a fost lansată de către Lenin ca problemă a vieții lucrătorului de creație – drept problema de bază în creație ...* [4, 21]. Astfel se explicau toate cerințele față de artistul plastic sovietic.

Într-o formă mai succesivă aceste cerințe se formulau în cadrul Plenarelor PCUS. Iar urmările deciziilor formulate pot fi observate prin studierea documentelor, ce conțin procesele-verbale ale Organizației Primare de Partid a Uniunii Artiștilor Plastici și a Școlii de Arte Plastice din RSS Moldovenească, aflate în Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova. Deja în primele discuții a hotărârilor Plenarei CC al PCUS (b) din 27-29 august 1947 *Despre starea de lucruri și soluțiile de perfectare a lucrului cu cadrele în republică și Despre starea de lucru și sarcinile muncii ideologice în RSS Moldovenească* care au avut loc în cadrul ședințelor închise a respectivelor organizații, s-au pus accentele pe criteriile remarcate: *...Consiliul artistic nu a ajutat artiștilor plastici în alegerea temelor, drept rezultat artiștii de la noi pictează ceea ce doresc* [5, f.18]. Iar criticul în artă Lev Cezza a fost învinuit că, *...din cauza educației proaste nu vede și nu vrea să vadă bucuria vieții de azi, că ... tovarășul Cezza este puțin priceput în domeniul artei plastice, și ceea ce este cel mai important, singur nu înțelege din plin ziua de astăzi, fiindcă, despre ziua de ieri el, probabil, își aduce aminte cu mai multă plăcere ...* [5, 17]. În general, în cadrul acestei discuții, s-a hotărât să propună Consiliului UAP din RSS Moldovenească ca Lev Cezza să fie exclus din rândurile Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM. În final, datorită intervenirii unor autorități de la Moscova, criticul a rămas în cadrul UAP.

Remarcăm că atunci au fost criticați mai mulți artiști de referință: Lazăr Dubinovschi, Alexei Vasiliev, Moisei Gamburd și, desigur, Mihai Grecu. Iar Ivan Hazov a fost numit drept *cosmopolit curat*. *El a adus daune foarte mari artiștilor tineri ai Uniunii noastre. Hazov neagă școala lui Cisteakov, în baza căreia Academia de Arte elaborează programul său educativ. Bazele în desen și în pictură după „teoria” (lui Hazov) – „de la relațiile între obiecte și măsuri și spațiu – a se accede spre conținut” ... Iar noi*

cunoaștem că în baza lucrărilor noastre trebuie să se releveze, în primul rând, conținutul realist [6, 17.]. În asemenea mod a fost implementată hotărârea Plenarei CC al PCUS (b) din 27-29 august 1947.

Acesta este încă un argument întru susținerea faptului că *realismul socialist* trebuie privit atât drept categorie estetică fundamentală, cât și drept bază a concepției teoretice și a conținutului artistic al epocii, deci încă un criteriu al *frumosului*. În ceea ce privește întrebarea retorică: „Ce este primar, conținutul sau forma?” – vom concluziona că, în general, pe atunci, în înțelegerea și tratarea concepției predomina totuși *conținutul*.

Faptul nu a exclus apariția lucrărilor ce au rezistat în timp și au rămas drept valoare pentru perioada imediat următoare. Practic toți artiștii criticați au creat lucrări de referință în arta plastică sovietică moldovenească.

Un studiu separat poate fi consacrat *problemei frumosului în arta plastică decorativ-aplicată* [7, 20.]. Ioachim Postolachi în articolul său dedicat problemei respective a remarcat: *M-a mirat faptul că unii autori roagă redacția să tipărească modele de broderie și covoare, care înfățișează tigri, lei, cocostârci, lebede și, bineînțeles, buchete de trandafiri. Având în vedere toate acestea, am hotărât să limpezim unele probleme de artă decorativă.* Postolachi a accentuat că, în creația lor, artiștii plastici de artă decorativ-aplicată se folosesc de ceea ce găsesc *mai bun și mai frumos în popor*, adică de acolo de unde vin aceste nenumărate scrisori cu rugăminți de a tipări *modele de prost gust*. Iată ce reprezintă în opinia autorului subiecte de gust elevat: *Poporul în arta sa folosește acele elemente, pe care le vede totdeauna, care îi sunt mai aproape, și anume: copaci în floare, struguri, livezi poleite de argintul toamnei. Animale exotice și păsări care nu trăiesc pe meleagurile noastre, nu întâlnim în arta noastră națională.*

Drept rezultat al politicii oficialităților de atunci, printre modelele pentru broderii prezentate în revista *Femeia Moldovei*, vom găsi și stema URSS. Stema Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești o vom întâlni în lucrările artiștilor profesioniști, precum: în covoarele lui Postolachi, schițele pentru ceramică ale Valentinei Neceaev, obiectele decorative în lemn ale lui Vladimir Novik și Iosif Țehanovici etc. Iar în cataloagele expozițiilor de artă populară a artiștilor plastici amatori, în afara imaginilor pictate și sculptate, vom vedea și portretul brodat al lui Vladimir Lenin. Acesta devine un subiect artistic de cel mai elevat gust. Faptul era promovat prin organizarea a numeroase jubilee sovietice. Pentru aceasta, se organizau și concursuri de artă plastică și alte evenimente ce-i motivau pe artiști să se adreseze către tematica respectivă. De chipul lui Lenin a fost legată toată tematica sovietică. Astfel, la Chișinău, la 13 decembrie 1968, pentru organizarea expoziției republicane jubiliare, consacrate aniversării a 100 ani de la nașterea lui V. I. Lenin a fost emis un Ordin al Colegiului Ministerului Culturii din RSS Moldovenească. Ordinul respectiv includea în sine toate cerințele pentru lucrările de artă care urmau să fie executate pentru această expoziție.

Considerăm oportună prezentarea acestei tematici:

...În operele dedicate lui V. I. Lenin trebuie reflectată ideea unității organice a Partidului Comunist cu poporul, oglindindu-se geniul imens al lui Lenin – savant, cugetător, propagandist, organizator al Partidului Comunist și al primului în lume Stat Socialist, al lui Lenin – om de stat înțelept și mare conducător.

... De exemplu, posibilități mari pentru creația artiștilor plastici reprezintă astfel de teme, precum activitatea partidului și bolșevicilor în ilegalitate și a „Iskrei” leniniste la Chișinău, rolul lui V.I. Lenin în crearea și organizarea tipografiei ilegaliste în Chișinău, legăturile lui Lenin cu lucrătorii tipografiei „Iskra”: tovarășii F. Korsunski, I. Radcenko, A. Kveatkovski, L. Goldman. Toate acestea așteaptă să fie oglindite în artă.

Un spectru larg al tematicii reprezintă activitatea Rumcerodului, unde au lucrat revoluționari remarcabili, lucrul bolșevicilor Moldovei în 1917 în cadrul populației, activitatea tovarășilor A. Krusser, L. Meleşin, A. Hristov, I. Rojkov, I. Iakir, F. Levenzon etc.

Galeria de portrete a comandanților de oști ai Armatei Roșii poate fi alcătuită apelând la un număr impunător de portrete ale eroilor războiului civil originari din Basarabia, care au luptat pentru Puterea

Sovietică, precum: I. Fedko, S. Lazo, G. Kotovski, M. Frunze, M. Neaga.

Un interes deosebit pentru prezentare în expoziție reprezintă tematica legată de răscoalele de la Tatarbuniar, Hotin, Bender și conducătorii acestora – I. Leasov, L. Țurcan, T. Starîi, I. Furtună, de lupta eroică a muncitorilor Basarabiei împotriva ocupanților români pentru unirea cu Patria Sovietică (1918-1940), crearea seriilor de opere consacrate activității revoluționare a organizatorilor și conducătorilor de partid și comsomol din Basarabia: P. Tkacenko, H. Livșiș, P. Ignatov, S. Bubnovski, a activiștilor mișcării revoluționare A. Onica, T. Kruciok, A. Lazici, A. Tomov etc.

Un interes uimitor de larg reprezintă tematica consacrată aniversării a 50-a a Republicii noastre. ... Tematica contemporanului va fi una dintre temele centrale în expoziție. Artiștii plastici moldoveni se cuvine să atragă atenția asupra temei celor mai mari construcții din republică și a întreprinderilor fruntașe, a vieții cotidiene de creație a clasei muncitoare, a țărănimii colhoznice, a intelectualității științifico-tehnice.

Lucrând asupra temei contemporanității artiștii plastici trebuie permanent să se conducă de ideea leninistă despre rolul educativ activ și transformator al artei realismului socialist.

Omul sovietic – constructor al societății comuniste poate fi arătat în toate manifestările activității sale, în momente diferite ale vieții de la serviciu, din viață cotidiană, în învățământ și la odihnă, în bucurii și greutăți, în momente dificile, când se relevă caracterul și frumusețea spirituală a omului capabil de fapte eroice în numele marelui nostru scop. Dar sarcina cea mai importantă a artistului plastic rămâne a fi descoperirea lumii interne a omului noii societăți, a noilor relații între oamenii formați de morala comunistă.

O atenție deosebită merită temele solidarității internaționale a muncitorilor și lupta împotriva imperialismului... [8, 30.]

În această ordine de idei, unica valoare neschimbată pare a fi *măiestria și talentul artistului* – executor al operelor cu subiectul respectiv. Acestea, de asemenea depind de racursul timpului prin prisma căruia ele sunt percepute.

În concluzie, vom mai accentua că *frumosul*, fiind categorie fundamentală în estetica sovietică, îngloba în sine, practic, toate categoriile și criteriile estetice de bază: *liricul, epicul, dramaticul, tipicul, patosul, naționalul, multinaționalul, internaționalul, universalul, adevărul, binele, partinitatea etc. Criteriilor frumosului li se mai alătură și respectarea tematicii sovietice*, reprezentată de către oficialități în formă de *planuri tematice* pentru fiecare expoziție de artă plastică (fie o expoziție de artiști plastici profesioniști, fie de amatori) sau pentru expoziții de fotografii artistice în parte. Toate acestea formau suportul și criteriile *realismului socialist* în contextul artei din RSSM. Astfel, *realismul socialist* a servit drept *sinonim al frumosului* pentru perioada de studiu.

Referințe bibliografice

1. *Dicționar explicativ al limbii române*. Conducătorii lucrării: I. Coteanu, L. Seche, M. Seche – București: *Univers enciclopedic*, 1998, 1194.
2. TATARKIEWICZ, W. *Istoria esteticii*. Vol. 1. Estetica antică. București: Meridiane, 1978.
3. *Стенограммы выступлений на встрече руководителей Партии и Правительства МССР деятелей литературы и искусства республики* (16 марта 1963). Doc. din Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (AOSPRM). F. 51. Inv. 23, D. 188, F. 41-42.
4. *Собрание Союза Художников Молдавии* (21 янв. 1963): стенографический отчет. Doc. din AOSPRM. F. 51. Inv. 23. D. 189. F. 20-21.
5. *Протоколы партийных организаций Союза Художников Молдавии*: Протоколы партийных собраний (20.01.1947 – 12.11.1947). Протокол № 15. Doc. din AOSPRM. F. 276. Inv. 129. D. 3. F. 17-18.
6. *Протоколы партийных организаций Союза Художников Молдавии*: Протоколы партийных собраний (07.01.1949 – 15.12.1949). Doc. din AOSPRM. F. 276. Inv. 129. D. 9. F. 17.
7. POSTOLACHI, I. *Frumosul în arta decorativă*. În: *Femeia Moldovei*, 1961, nr. 4.
8. *Приказы Министерства культуры МССР, относящиеся к деятельности музея*: 1968 год. Doc. din Arhiva Națională a RM. F. 2939. Inv.1. D. 307. F. 27-30.